

Her Şey Adam ile Başladı¹

Mark Skousen

Ekonomist

Çeviren: İsmail Akbulut ve Özlem Çağlar Yılmaz

Liberal Düşünce, Cilt 15, Sayı 59 - 60, Yaz-Güz 2010, s. 199 - 201

Kastettiğim, bir iktisat tarihi kitabı yazmayı yeni tamamlamış biri olarak,² Murray Rothbard'ın itirazlarına ve diğer eleştirenlere rağmen, 18. Yüzyıl ahlâk filozofu ve *Milletlerin Zenginliği*'nin takdire şayan yazarı Adam Smith'in, modern iktisadın kurucu babası olarak adlandırılmayı hak ettiği sonucuna vardım.

Zira, Adam Smith, refah ekonomilerinin ilk temel teoremi olarak bilinen görünmez elin ne olduğunu derinlemesine tasvir eden ilk büyük kişidir: rekabetin görünmez eli, kişisel çıkarları kendiliğinden ortak yarara dönüştürmektedir. George Stigler, Smith'in laissez-faire kapitalizm modelini, (ki Smith asla bu tabiri kullanmadı) haklı bir şekilde, *Milletlerin Zenginliği*'nin "tacı" ve "iktisat biliminde en önemli muhtevaya sahip teşebbüs" olarak nitelendirmiştir. Stigler şöyle söyler, "Smith fevkalâde önemli bir zafer elde etmiştir: Rekabet şartları altında kendi kişisel çıkarlarını takip eden bireylerin davranışlarının sistematik analizini iktisadın merkezine yerleştirmiştir."³

Kısaca, Smith'in tezi, bir "doğal özgürlük sistemi"nin, yani bireylere rekabet ve örfî hukuk (common law) kurallarına uygun olarak kendi kişisel çıkarlarını takip etme imkânı veren bir ekonomik sistemin, kendi kendisini düzenleyici ve

¹ Mark Skousen, "It All Started with Adam," *The Freeman*, Mayıs 2001, cilt 51, sayı 5. Metnin orijinali için bkz. <http://www.thefreemanonline.org/columns/it-all-started-with-adam/>

² Mark Skousen, *The Making of Modern Economics* (Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe Publishers, 2001).

³ George Stigler, "The Successes and Failures of Professor Smith," *Journal of Political Economy*, Aralık 1976, s. 1201.

hayli müreffeh bir ekonomi olacağı şeklindedir. Fiyatlar, emek ve ticaret üzerindeki sınırlamaların kaldırılması, evrensel refahın düşük fiyatlar, daha yüksek ücretler ve daha iyi ürünlerle maksimize edilmesi demektir. Smith, modelinin “kendisini en düşük gelirli insan gruplarına doğru genişleyen evrensel zenginlik” ile sonuçlanacağını temin eder.⁴

Gerçekten de öyle olmuştur. 1776’da basılan *Milletlerin Zenginliği*, Thomas Jefferson’ın siyasî bağımsızlık bildirisiyle birlikte, bir ekonomik bağımsızlık bildirisi olarak anılan, dünya çapında duyulan entellektüel bir patlamaydı. Endüstri devriminin ve çok hızlı ekonomik büyümenin bu kitabın basımından hemen sonra başlamış olması bir rastlantı değildi. Bu kitap, Ludwig von Mises’in belirttiği gibi, laissez-faire kapitalizminin benzeri görülmemiş başarılarının için yolu açtı.⁵

Smith’in Karşısında veya Yanında Olmak

Son üç yıl boyunca yaptığım araştırmalar ve yazılarımdaki en şaşırtıcı keşif -Marx, Mises, Keynes, veya Friedman olsun- her büyük iktisadî figürün Adam Smith’in görünmez el doktrinine desteği veya muhalefeti ölçüsünde değerlendirilebilmesidir. Alfred Marshall, Irving Fisher, Ludwig von Mises ve Milton Friedman, ve başka bazı isimler, Smith’in ekonomik modelini tekrarlar ve geliştirirken, Karl Marx, Thorstein Veblen, John Maynard Keynes ve hatta Smith’in İngiliz taraftarları Thomas Robert Malthus ve David Ricardo, Adam Smith’in klâsik kapitalizm modelini karaladılar.

Mesela, Keynes, Adam Smith’in dünya görüşüne karşı sempati duymazdı. “Bireylerin ekonomik aktivitelerinde kural tanıyan bir ‘doğal özgürlüğe’ sahip oldukları doğru değildir... Kişisel çıkarların genellikle aydınlatıcı/bilgi verici oldukları da doğru değildir... Tecrübe, bireylerin, bir sosyal birim oluşturduklarında, ayrı ayrı hareket ettiklerindeki kıyasla dâima daha az açık görüşlü olduklarını göstermemektedir.”⁶ Keynes’in başeseri *İstihdam, Fâiz ve Paranın Genel Teorisi*’nin (1936) başlıca iddiası laissez-faire kapitalizmin doğası itibariyle istikrarsız olduğu ve idamesi için ciddî bir devlet müdahalesine ihtiyaç duyduğudur. Keynes’in takipçisi Paul Samuelson, Keynes’in ne demek istediğini doğru anlamıştır: “Toplam satın alma gücü ve istihdam seviyesi konularında, Keynes, her bireyin ben merkezli eylemini sosyal optimuma yönlendiren bir görünmez elin var olduğunu reddeder.”⁷ Bu nedenle, Keynesci ekonomi anlayışının, Adam Smith’in doğal özgürlük sisteminin kurtarıcısı olmak bir yana, bir düşmanı olduğu sonucuna vardım.

Karl Marx daha da ileri gitti. Bir doğal özgürlük sistemi yaratmak yerine, onu yok etmek üzere yola çıktı. Günümüz Marksisti John Roemer de aynı fikirdedir. Smith ile Marx arasındaki “temel fark” şudur: “Smith, bireyin, kişisel çıkar peşine düşmesinin herkes için faydalı bir sonuç ortaya çıkaracağını ileri sürmüştür.

⁴ Adam Smith, *The Wealth of Nations* (New York: Modern Library, 1965 [1776]), s. 11.

⁵ Ludwig von Mises, “Why Read Adam Smith Today,” *The Wealth of Nations* içinde (Washington, D.C.: Regnery, 1998), s. xi.

⁶ John Maynard Keynes, “The End of Laissez-Faire,” *Essays in Persuasion* (New York: Norton, 1963 [1931]), s. 312. Keynes konuşmasını *Genel Teori*’nin ortaya çıkışından tam on yıl önce, 1926’da yapmıştı.

⁷ Paul A. Samuelson, “Lord Keynes and the General Theory,” *The New Economics*, ed. Seymour Harris (New York: Knopf, 1947), s. 151.

Buna karşılık, Marx, kişisel çıkar arayışının anarşiye, krize, ve özel mülkiyet temelli sistemin kendisinin çözülmesine yol açacağını iddia etmiştir. Smith, bireylerin, kişisel çıkar peşindeki aktörlerin, bu tür bir sonuç için kaygılanmalarına rağmen, sosyal açıdan optimal olanı gerçekleştirmesini sağlayan görünmez elden bahsetmiştir; Marksizmin benzetmesi ise, işçileri ezen ve onları uygun başka bir sistemde, yani mülkiyetin sosyal veya kamu sahipliğine dayalı bir sistemde olabileceklerinden daha kötü hâle düşüren, rekabetin demir yumruğudur.”⁸

Kahraman Bir Figür Olarak Adam Smith

İktisatçıları tek bir standarda, Adam Smith’in görünmez el doktrinine göre ölçerek, iktisadî düşünce tarihini birleştirecek yeni bir yol buldum. Önceki iktisat bilimi tarihlerinin hemen hemen hepsi, Robert Heilbroner’ın popüler çalışması *The Worldly Philosophers* (Dünya Filozofları) da dahil, herhangi bir sonuca ulaşmadan, ya da doğru olanı ayak altında çiğneyerek, iktisadın hikâyesini birbiriyle çatışan fikirleri peşi sıra anlatarak sunar. Tarih hakkındaki bu karmakarışık yaklaşım okuyucuyu kafası karışık hâlde ve sapı samandan ayırmaktan âciz bırakır.

Benim yaklaşımım, Adam Smith’i ve onun doğal özgürlük sistemini iktisat disiplininin merkezine yerleştirir. Bu yaklaşımı tek bir kahraman figürü olan büyük bir tiyatro oyunu olarak düşünün. Adam Smith ve onun klâsik modeli, merkantilistlerle, sosyalistlerle ve diğer özgürlük düşmanlarıyla ardı ardına savaşmaktadır. Bazen, zayıf taraftarları (Malthus, Ricardo ve Mill) dahi onu yaralamaktadır. Marx ve radikal sosyalistler büyük bir şiddetle karşı saldırıya geçip onu öldürürler, ama yalnızca marjinalist devrimin liderleri (Merger, Jevons, Walras) tarafından yeniden diriltilip, bütünüyle yeni bir bilimin ilhamı olarak göklere çıkartılmak üzere...

Ne var ki, kapitalizmin “neo-klasik” modeli en büyük tehdidini Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı sonrası dönem boyunca Keynesyen devrimden gördü. Bereket versin ki, hikâye mutlu bir sona sahip. Serbest piyasa savunucularının, özellikle de Milton Friedman ve F. A. Hayek’in bitmek bilmeyen çabaları sayesinde, Adam Smith’in kapitalizm modeli yeniden kurulur ve sonunda zafer elde edilir. Milton Friedman’ın ilân ettiği gibi, “kanaat iklimine göre bir yargıya varacak olursak, fikirler savaşını biz kazandık. Herkes -sağ ya da sol- piyasaların, özel mülkiyetin, rekabetin ve sınırlı devletin erdemlerini konuşmaktadır.”⁹

Çok yaşa Adam Smith!

⁸ John E. Roemer, *Free to Lose* [Kaybetmekte Hür] (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1988), ss. 2-3. Negatif surette olsa da, Milton ve Rose Friedman’ın popüler kitabı *Free to Choose*’un [Seçmekte Hür] taklidine dikkat ediniz (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1980).

⁹ Milton and Rose Friedman, *Two Lucky People* (Chicago: University of Chicago Press, 1998), s. 582.